

OSNOVNA ŠOLA ŽIRI

MOJ KRAJ NA RAZGLEDNICAH

področje: interdisciplinarno
raziskovalna naloga

Avtorici:
Nina BOGATAJ
Hana JEREB

Mentor:
Andrej MIVŠEK, prof. lik. umetnosti

Žiri, 2022

Kazalo vsebine

1 UVOD.....	1
2 TEORETIČNI DEL.....	2
2.1 OD DOPISNICE DO RAZGLEDNICE	2
2.2 SLOVENSKE RAZGLEDNICE	6
2.3 POMEN RAZGLEDNIC ZA DANAŠNJI ČAS.....	6
2.4 RABA RAZGLEDNIC V DOBI DIGITALNIH MEDIJEV	6
2.5 KAKO PRAVILNO NAPISATI RAZGLEDNICO	7
2.6 ŽIRI MOJ KRAJ	7
3 RAZISKOVALNI DEL	8
3.1 METODOLOGIJA	8
3.1.1 Opis vzorca raziskave	8
3.1.2 Opis merskega instrumenta.....	8
3.1.3 Opis postopka zbiranja podatkov.....	8
3.1.4 Obdelava podatkov.....	8
3.2 REZULTATI RAZISKAVE	9
3.3. INTERVJU	17
4 RAZPRAVA.....	26
5 ZAKLJUČEK.....	27
6 LITERATURA IN VIRI.....	28
7 PRILOGE	1
7.1 VPRAŠALNIK	1

Kazalo grafov

Graf 1: Starost anketirancev	9
Graf 2: Pošiljanje pozdravov.....	9
Graf 3: Pogostost uporabe razglednic	10
Graf 4: Shranjevanje razglednic doma.....	10
Graf 5: Prejemanje razglednic	11
Graf 6: Priložnosti, ob katerih anketiranci pošiljajo razglednice.....	11
Graf 7: Motiv na razglednici	12
Graf 8: Veselje ob prejemu razglednice	12
Graf 9: Zahvala po prejemu razglednice	13
Graf 10: Pošiljatelj, katerega razglednice sem najbolj vesel	13
Graf 11: Zanimanje o motivih na razglednici.....	14
Graf 12: Poznavanje okvirne cene razglednic.....	14
Graf 13: "Kakršen pošiljatelj, takšna razglednica"	15
Graf 14: "Kakršen prejemnik, takšna razglednica"	15
Graf 15: Osebna izdelava razglednic.....	16
Graf 16: Vpliv tehnologije na razglednice.....	16

Kazalo slik

Slika 1: Karikatura Ježa.....	4
Slika 2: Razglednica iz leta 1923 – pogled z Tabra	22
Slika 3: Razglednica iz leta 1932 – pogled z Žirka.....	22
Slika 4: Razglednica iz leta 1932 – pogled z Žirka.....	23
Slika 5: Razglednica iz leta 1967 – pogled z Žirka.....	23
Slika 6: Razglednica iz leta 1975 – pogled iz Žirka	24
Slika 7: Fotografija iz leta 2022 – pogled z Žirka.....	25

Povzetek

Namen najine raziskovalne naloge je bil izvedeti čim več o razglednicah in preveriti, koliko jih ljudje še sploh pošiljajo, prejemajo, shranjujejo ali mogoče celo izdelujejo. Delo sva pričeli s pregledom literature, kjer sva izvedeli osnovne, že znane podatke. Spoznali sva zgodovino in razvoj razglednic, ugotavljali pomen le-teh za današnji čas, čas digitalne dobe. Zanimali so naju tudi podatki o motivih na razglednicah, ceni razglednic ter odnos med pošiljateljem in prejemnikom. Ugotavljali sva, da je pomembna tudi oblika razglednice, kako oblikujemo sporočilo in katere elemente mora vsebovati sporočilo.

Ključne besede: razglednice, dopisnice, sporočila

Zahvala

Radi bi se zahvalili mentorju, ki naju je vodil pri izdelavi raziskovalne naloge.

Zahvala velja tudi intervjuvancu gospodu Viliju Erženu in vsem anketirancem, ki so prijazno izpolnili anketo.

1 UVOD

Človek je družabno bitje, zato ima razvito željo po druženju in sporazumevanju. Ker ljudje živimo v različnih krajih, za sporazumevanje med seboj uporabljamo različna sredstva. Danes sta najmodernejša načina za sporazumevanje na daljavo mobilni telefon in elektronska pošta. Skoraj nihče več ne piše pisem, pošilja razglednic, kot je bilo to v navadi včasih.

Hipoteze:

1. Zaradi tehnologije je uporaba razglednic manjša.
2. Razglednice bolj uporabljajo starejši.
3. Na razglednicah so pomembni motivi.
4. Prejemniki se ne pozanimajo o motivu na razglednici.

2 TEORETIČNI DEL

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (2014) je razglednica definirana kot kartonček, s sliko na eni strani in prostorom za krajše sporočilo na drugi strani, namenjen pošiljanju po pošti. Razglednica je predmet, ki kroži med ljudmi, ki so medsebojno oddaljeni in potujejo. To lahko razberemo iz naslova, kamor je razglednica poslana, poštnega žiga in znamke. S pomočjo razglednice dobimo tudi vpogled v življenje in odnos med pošiljateljem in prejemnikom. Iz naslova in sporočila lahko razberemo imena, spol in največkrat tudi informacijo, v kakšnem odnosu sta pošiljatelj in prejemnik.

2.1 OD DOPISNICE DO RAZGLEDNICE

Velika Britanija je leta 1872 začela uporabljati razglednice, kot sredstvo oglaševanja. Sledila ji je Nemčija. Na razglednicah so se začele pojavljati fotografije nemških avtomobilov in raznih priljubljenih turističnih točk. V Nemčiji je bilo leta 1873 poslanih več razglednic, ki so imele v zgornji tretjini sliko, spodnji del pa je bil namenjen besedilu. Pot do razglednice je bila dolga, nanjo so vplivale poštne razmere, hiter razvoj fotografije in tiskarske tehnike ter tudi prvi vzpon turizma.

Preden je lahko nastala razglednica, je bilo treba iznajti dopisnico. Že leta 1865 je pruski poštni svetnik Heinrich Stephan, poznejši načelnik nemške državne pošte, v neki spomenici predlagal uvedbo poštnega lista (nemško Postblatt). Spodbuda ni bila sprejeta in je utonila v pozabo. Šele štiri leta pozneje je v Celovcu rojeni mladi profesor za nacionalno ekonomijo na vojaški akademiji v Wiener Neustadtu Emanuel Hermann objavil v časniku Neue Freie Presse članek z naslovom O novi obliki dopisovanja po pošti in v njem podoben predlog, to pot z uspehom. Prvega oktobra 1869 je poštna uprava na Dunaju izdala prvo uradno dopisnico na svetu pod imenom Correspondenz-Karte. Za nemške narode v avstrijski polovici monarhije so leta 1871 izdali dvojezične dopisnice. Ustrezen slovenski izraz za Correspondenz-Karte je bil sprva listnica, od izdaje leta 1873 naprej pa dopisnica. Po Hermannovem predlogu je bila prva stran z vtisnjeno znamko za dva krajcarja določena za naslov, zadnja pa za pisna sporočila (Lukan, 1986: 6). Uvedba odprtega pisma, kakor so Rusi imenovali dopisnico in pozneje tudi razglednico (otkritoe pismo), tudi ni minila brez sporov. Stephanov poštni list so med drugim verjetno odklanjali zato, ker so se spotikali nad javnim sporočanjem. V Avstriji je imel minister za trgovino Plener, vrhovni šef poštne uprave, pomislek, da bi lahko dopisnico zlorabili za obreklija in nenravna sporočila, pošto pa zaradi sodelovanja klicali na odgovornost. Da bi se temu izognili, so natisnili na prvo izdajo avstrijskih dopisnic opombo: »Poštna uprava ne prevzema nobene odgovornosti za vsebino sporočil.« Dejansko zatem na dopisnicah zares niso bile redkost anonimne ovadbe in obrekovanja. Pridružile so se jim še dopisničarske šale, s katerimi se je ukvarjalo staro in mlado in ki prejemnikom niso vedno zvenele tako nedolžno, kot so bile mišljene. Ženski svet je dopisnico v začetku skoraj povsem odklanjal in v boljši družbi je veljalo še veliko časa pošiljanje dopisnic za nespodobno. Toda vsi ti pomisleki niso mogli ustaviti zmagoslavnega pohoda dopisnice. Kako zelo je ustrezala potrebam, kaže podatek, da so do konca leta 1869, torej v prvih treh mesecih, razprodali tri milijone dopisnic. Med drugim so tudi zaradi tega finančnega uspeha naslednje leto vpeljali dopisnico v Nemčiji, Luksemburgu, Veliki Britaniji in Švici. Leta 1871 so avstrijskemu zgledu sledile Belgija, Nizozemska in Danska, 1872 Švedska, Norveška in Rusija, 1873 ZDA, Srbija, Romunija in Španija, 1874 Italija, svetovni poštni sporazum 1. junija 1878 pa je dopisnici odprl pot po vsem svetu (Lukan, 1986: 6–7).

Toda dopisnica še ni bila naša razglednica. Ta se je šele zlagoma razvila iz novega načina dopisovanja. Ideja razglednice, da bi namreč obenem s sporočilom poslali tudi sliko kraja bivanja, je temeljila na razgledih, ki so jih že pred uvedbo dopisnic tiskali kot pisemske glave.

V modo so prišli sredi 19. stoletja in so jih kmalu začeli uporabljati kot reklamo za gostilne in hotele. V rodoslovno deblo razglednice je treba šteti tudi tiskane novoletne in božične kartice prejšnjih stoletij, kipa so jih izročili osebno in ne po pošti (Lukan, 1986: 7–8).

Neokrašena sporočilna stran dopisnice je seveda vabila, da bi jo ilustrirali. Zato sploh ni osupljivo, da so se kmalu po izidu prvih dopisnic pojavile tudi kake z ilustracijami. Nastala je ilustrirana dopisnica in kot njena posebna izpeljanka razglednica. Glede iznajdbe se prerekajo Nemci, Angleži in Francozi, vpletajo pa se tudi južni Slovani. Petar Manojlović iz Srbobrana v Vojvodini, ki je kot oficir-geodet cesarsko-kraljeve vojske služil na Dunaju, je leta 1870 zasnoval za tamkaj izhajajoči srbski list Zmaj nekakšno razglednico, ki so jo nato tudi natisnili. En izvod se je ohranil do danes, leta 1871 so ga uporabili za poštno sporočilo in je spodbudil jugoslovansko poštno upravo, da je leta 1974 izdala spominsko kartico z napisom: »Sto godina prve razglednice na svetu«. Ker tu ponatisnjena kartica le deloma ustreza pojmu razglednice, ilustrirana je naslovna in ne hrbtna stran, poleg tega pa ni jasno, katera kraja sta predstavljena (Carigrad in Moskva), ostaja vprašanje o prvi razglednici še naprej odprto (Lukan, 1986: 8).

Razvoj razglednice iz dopisnice ni bil tako bliskovit kot nastanek same dopisnice, bil je celo obotavljiv. Ne gre pa dvomiti, da je moda prišla iz Nemčije, od leta 1873 so kar naprej izhajale kartice z razgledom na zgornji tretjini, in se je razširila na Švico in Avstrijo. To zgodnjo prednost glede oblikovanja, tehnike in razširjanja razglednice je Nemčija ohranila nekako do konca 19. stoletja. V osemdesetih letih in v začetku devetdesetih let 19. stoletja so tudi nekateri slovenski kraji dobili svoje prve razglednice, ki so po obliki zelo spominjale na tu ponatisnjene nemške kartice, kot npr. razglednica Slovenj Gradca, ki je datirana z letom 1896, vendar je gotovo starejša (Lukan, 1986: 9).

Najprej so uporabljali za ilustracijske namene del sporočilne strani dopisnice. Počasi se je slikovni del večal in je kmalu zasedel polovico, tri četrt in končno celo hrbtno stran dopisnice, ki je tako postala sprednja stran razglednice. Ker pa tako ni ostalo več prostora za pisna sporočila, tu in tam je kdo vendarle hotel odposlati kaj več kot »Pozdrav iz ...« in podpis in je zato moral pisati na sliko, se je spremenila tudi naslovna stran. Od leta 1904 so jo v Avstriji razmejili na dva dela, kar je sicer postalo opora za datiranje starih razglednic. S tem se je končal razvoj razglednice, kakor jo poznamo danes: na nekdanji sporočilni strani dopisnice se je enkrat za vselej naselila slika, na naslovni strani pa sta zasedla polovico prostora naslov in znamka, druga polovica pa je ostala zapisna sporočila pošiljatelja (Lukan, 1986: 9–10).

Za nemško Correspondenz-Karte se je kmalu uveljavil slovenski izraz dopisnica, oznaka, ki je najprej veljala tudi za razglednico. Izraz razglednica je prišel počasi v rabo šele ob prelomu stoletja. Pleteršnikov slovensko-nemški slovar iz leta 1894 še ne pozna pojma razglednica, časopis Slovenka kot primer uporablja v letih 1887–98 izmenoma oznake dopisnica, oglednica in dopisnica z razgledom, preden se v njem usidra razglednica. Na razglednicah pa najdemo še vse do okrog leta 1908 natisnjeno oznako dopisnica–najprej tudi karta-dopisnica po nemškem Postkarte (od leta 1900) namesto Correspondenz-Karte, čeprav so takrat s tem izrazom že prvenstveno označevali poštno kartico brez slike in z odtisnjeno znamko. Zgodnje razglednice tja do srede devetdesetih let, danes jih označujemo kot predhodnice ali Pioneer Postcards, so redkost, ker se jih je tudi od tistih, ki so obstajale, ohranilo le malo. Da jih je bilo tako malo, je vzrok tudi v stopnji razvoja tiskarske tehnike, ki sprva še ni zmogla natisniti večjih naklad poceni razglednic. Temeljno izhodišče sta dali litografija, ki so jo izumili že ob koncu 18. stoletja in štirideset let pozneje izumljena fotografija. Litografije na osnovi risb ali slik so bile še razmeroma drage. Barvne litografije ali kromolitografije so tiskali pretežno v treh barvah. Šele ko je postala fotografija dostopna tisku, je bil razglednici zagotovljen vzpon. To se je posrečilo po eni strani fototipiji, ki je temeljila na iznajdbi tako imenovane fotografske plošče, steklene plošče, ki je imela za svetlobo občutljivo želatinasto plast in so jo uporabljali kot kliše, a je tako kot litografija dovoljevala le natis okrog 2000 izvodov, po drugi strani pa knjigotisku, za katerega so morali poprej iznajti heliogravuro in raster. Prek rastra prenesejo na cinkovo ploščo fotografijo v obliki številnih majhnih točk, katerih velikost, število in oblika podajajo senčne stopnje slike. Medtem ko je fototipija predstavljala žlahten in drag postopek, prve

fototipske kartice so se pojavile že leta 1888, je poceni knjigotisk s svojimi visokimi nakladami omogočil hitro razširjanje razglednic. Fototipija in knjigotisk, daleč največji del razglednic od približno leta 1897 do uvedbe ofsetnega postopka okrog leta 1920 so natisnili na ta dva načina, sta z zvesto reprodukcijo resničnosti veliko pomagala, da so se razglednice tako priljubile. Tudi z današnjega zornega kota so na osnovi fotografije s fototipijo ali knjigotiskom natisnjene razglednice zgodovinsko vrednejše kot od pretežno nenatančnih risb odvisne litografske kartice, ki pa so vsekakor redkejšje in zato zelo iskane (Lukan, 1986: 10–12).

Do prve svetovne vojne za izdelavo barvnih odtisov in s tem tudi razglednic ni bilo možno uporabiti barvnih fotografij, ki jih je bilo sploh možno izdelati šele od leta 1911 naprej. Zato ni nobena barvna razglednica izpred leta 1920 izdelana po barvni fotografiji, temveč so na osnovi črno-belih fotografij narejene črno-bele slike, ki so jih nato kolorirali z ročno narejenimi barvnimi klišeji. In če si številne v pričujoči knjigi reproducirane barvne razglednice ogledamo v izvirniku, včasih kar nekako nočemo verjeti, da ne gre za pristne barvne slike. Sploh so stare razglednice pogosto majhne umetnine, tako potratno so vlagali v posamezno kartico tiskarske tehnike in ročno delo. Opisane tiskovne postopke jev začetku dvajsetih let zamenjal ofsetni tisk, ki ga še danes uporabljajo tudi za tiskanje razglednic. Hkrati z uvedbo te tehnike pa se je začela kakovost razglednic slabšati in tega ni zaustavil niti v začetku petdesetih let vpeljani štiribarvni tisk. Vzporedno z litografskimi, fototipskimi in knjigo tiskarskimi obstajajo od zadnjega desetletja 19. stoletja tudi industrijsko izdelane izvirne foto razglednice, čeprav še v nizkih nakladah. Do spremembe je prišlo šele v času med obema vojnoma. Barvna foto razglednica pa je otrok našega časa. Njeni začetki se ujemajo z uvedbo ofsetnega tiska v petdesetih letih (Lukan, 1986: 12–13).

Tretji dejavnik, ki je pomagal pri zmagoslavnem pohodu razglednice, je bil turizem, ki se je razvil tudi zaradi razvijajočega se prometa, začenjajoči se potovalni promet v Evropi, predvsem izobraževalna in zdraviliška potovanja in še romantika visokih Alp. Samoumevno je postalo, da je treba iz vsakega zdravilišča in planinske kočje poslati razglednice sorodnikom in znancem (Lukan, 1986: 13).

Tudi na slovenskih tleh se niso izognili težnji po pošiljanju razglednic. V polmesečniku za šalo in satiro Jež iz leta 1903 je prikazana karikatura z besedilom, ki poudarja, da je bila prodaja razglednic pomembna dejavnost.

Hribolazec: »Ali imate vino?«

Micka: »Na-a!«

»Pivo?«

»Na-a!«

»Mleko?«

»Na-a!«

»Sir?«

»Na-a!«

»Kaj pa sploh imate?«

»Razglednice imamo!«

Slika 1: Karikatura Ježa

Ni slučajno, da se je prav s Triglava in iz zdravilišč Bled in Rogaška Slatina, če upoštevamo velikost kraja, ohranilo nadpovprečno število razglednic. Časopis Gorenjec poroča o nekem

blejskem trgovcu leta 1902, ki je v enem poletju prodal 12.000 razglednic, čeprav ni bil edini, ki je v tem počitniškem kraju trgoval z novim konjičkom gostov.

Pošiljanje razglednic se je po obotavljivem začetku preneslo iz Nemčije in se razširilo na Švico, Avstrijo, Švedsko, Norveško, Italijo, Rusijo in tudi Srbijo. V Franciji je razširjanje razglednic podpirala država, Anglija pa je ostala do te mode vsaj v začetku bolj zadržana. Vendar je ob prelomu stoletja razglednica osvojila celotno zemeljsko oblo. Tiskanje in prodaja ilustriranih poštних kartic sta se razvila v cvetočo gospodarsko vejo. Litografske in fototipske tiskarne so ob koncu stoletja rasle kot gobe po dežju. Pogosto so živele zgolj od tiskanja razglednic. Tisočem žensk je koloriranje zagotavljalo kruh. Prestolnica industrije razglednic je bil Leipzig (Lukan, 1986: 13–14).

Razglednica pa ni bila samo racionalno dopisno sredstvo za kratka sporočila zlasti tistih ljudi, ki so bili redkobesedni, temveč je postala sredi devetdesetih let 19. stoletja tudi predmet zbiranja. Prava zbirateljska mrzlica, kateri se moremo danes zahvaliti, da se je ohranilo toliko razglednic, je množično zajela ljudi. Zlasti meščanska in plemiška družba sta se vneto posvečali temu načinu preganjanja časa in tako zavrgli predsodke do odprtega pisma. Čudovito vezan album za ilustrirane poštne kartice ni smel manjkati v nobeni pravi meščanski hiši. Toda tudi med revnimi sloji se je razraslo zanimanje za ta dosegljiv konjiček. Zbiralci so ustanavljali prva društva ljubiteljev razglednic. Eno izmed njih, leta 1897 v Nemčiji ustanovljeno društvo Kosmopolit, ime je pomenilo tudi program, je bilo v najresničnejšem pomenu besede svetovna zveza, saj je imelo po vsem svetu več kot 10.000 članov, med njimi so bili tudi Slovenci. Častni član in pokrovitelj ni bil nihče drug kot avstrijski nadvojvoda Eugen. Podoben pomen kot Kosmopolit si je pridobilo pozneje ustanovljeno društvo Globus. Nekateri zbiralci so bili hkrati člani desetih in več društev. Sploh so govorili kar o »razgledniškem športu« in zbiralci so pošiljali kartice svojim »športnim prijateljem« s »športnim pozdravom«. V Avstro-Ogrski je bilo najpomembnejše leta 1898 na Dunaju ustanovljeno Mednarodno združenje zbiralcev razglednic, ki se je po dveletnem obstoju zlilo v svetovno zvezo Kosmopolit. Mednarodno združenje je imelo v številnih mestih po monarhiji, tudi v Ljubljani, tako imenovane »reprezentance«, ki so gojile izmenjavo. Izdajalo je tudi lasten mesečnik, enega izmed številnih glasil zbiralcev razglednic, ki so tedaj izhajali v Evropi. Takšno je bilo tudi francosko glasilo. Slovenskega glasila za to področje ni bilo. Na razstavah razglednic (največja je bila leta 1899 v Nici) je bila povezana s Prvim evropskim svetovnim kongresom zbiralcev in izdelovalcev razglednic) so imeli izdajatelji priložnost predstaviti svoje izdelke, zbiralci pa svoje zbirke. Komponirali so tudi koračnice zbiralcev razglednic. V Parizu so leta 1899 igrali celo komedijo z naslovom Cartes Postales. To je bil tako imenovani zlati vek razglednice, ki se je začel okrog leta 1897 in se končal s prvo svetovno vojno, čeprav segajo odmevi v sredino dvajsetih let (Lukan 1986: 14–15).

Ko so izdajatelji razglednic opazili, kako dober posel je mogoče narediti z njimi, jim je prišla prav vsaka domislica, da so le povečali promet in prodajo. Poleg običajnega kartona so kot podlago za razglednice uporabljali tudi druge materiale. Izdelovali so celo lesene in usnjene razglednice, pa tudi kartice z razgledi, ki so bile izvezene v svili in kontrastno potiskane s svetlečo se aluminijasto folijo. Število izdelovalcev in izdajateljev razglednic se je zelo povečalo in v letih med 1895 in 1918 je bilo samo v Ljubljani 60 izdajateljev razglednic, v zlatem obdobju razglednic jih je bilo več kakor 100. Pri trgovini z razglednicami so dobro zaslužili tudi trgovci na drobno, trafikanti, papirnice in knjigarne. Od založnikov so jih kupovali večinoma po 1000 kosov za ceno med dvema in štirimi vinarji za kos. Glede na kakovost so jih potem prodajali po najmanj 10 vinarjev in več. Z izdelovanjem in prodajo razglednic so se ukvarjala tudi različna društva (Slovensko planinsko društvo, Sokol, Slovenska straža), ki so v poslu z razglednicami našla dodaten in nenadomestljiv vir denarnih sredstev. Družba sv. Cirila in Metoda je v prvi polovici tridesetih let prejšnjega stoletja imela čisti dobiček od razglednic v višini približno četrte vseh prihodkov zbranih s članskimi prispevki (Žnidaršič 2009: 165–166).

2.2 SLOVENSKE RAZGLEDNICE

Na Slovenskem so o zgodovini in razvoju razglednice pisali že mnogi. Prva slovenska razglednica je nastala najverjetneje konec osemdesetih let 19. stoletja. Primož Premzl šteje za prvo razglednico upodobitev Rogaške Slatine, poslano leta 1889 (Premzl, 1997), vendar gre tukaj za dopisnico, ki ji je dodana majhna razgledna slika. Prvo večjo serijo slovenskih krajev je v tehniki barvne litografije izdelal umetniški zavod Lesk & Schwidernoch na Dunaju. Najstarejše doslej znane razglednice iz te serije so bile poslano leta 1891 (Škrabec, 2009).

V zadnjem desetletju 19. stoletja je število razglednic na Slovenskem skokovito naraslo. Zalagali, izdajali in tiskali so jih izven slovenskih dežel, kasneje pa se je izdajanja lotevalo vse več domačinov. Mnogi tuji tiskarji niso bili vešči slovenskega jezika, kar velja tudi za nekatere slovenske, zato je na razglednicah mnogo jezikovnih napak. Kmalu za prvimi razglednicami so se pojavili prvi zbiralci, ki so se združevali v društva. Na Slovenskem je doživelo zbirateljstvo največji razcvet od zadnjega desetletja 19. stoletja do konca prve svetovne vojne, ponovno pa je oživel v osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja in traja še zdaj. O tem pričajo klubi zbiralcev, predvsem pa vedno večje število knjižnih izdaj o starih razglednicah. Tudi javne institucije (knjižnice, muzeji, arhivi) vse bolj cenijo tovrstno gradivo in izpopolnjujejo svoje zbirke (Škrabec 2009: 9–10).

Na razglednicah niso zanimivi samo motivi. Velikokrat je prav poštni žig ali napisano besedilo tisto, ki nas pritegne in nam nekaj pomeni. Tudi sama poštna znamka in njen položaj oz. način, kako je bila nalepljena, lahko pove veliko. S to govorico znamk (nem. Briefmarken Sprache) so si nekoč fantje in dekleta na tak način povedali kaj, česar niso smeli ali si niso upali napisati v sporočilu. Na glavo obrnjena poštna znamka je pomenila piši kmalu, postrani nalepljena v desno je pomenila ne pozabi me ali poljub, znamka, nagnjena v levo, pa pridem kmalu oz. ljubim te in podobno (Žnidaršič 2009: 167).

2.3 POMEN RAZGLEDNIC ZA DANAŠNJI ČAS

V zadnjih dveh desetletjih se je zanimanje za razglednice ponovno povečalo. Stare razglednice so postale ilustrativno gradivo v knjigah in raznih člankih v revijah in časopisih, izšlo je več knjig, posvečenih starim razglednicam, postavljenih je bilo več razstav starih razglednic, nekatere razglednice so ponatisnili. Nastajati so začele prve študije o razglednicah. Zavedati smo se začeli, da so pomemben del naše kulturne dediščine, vendar se podobno kot pri fotografijah zastavlja vprašanje, kdo naj jih zbira, zanje skrbi in jih strokovno obdeluje. Razglednice proučujejo različne stroke. Raziskovalni pomen ima tako slikovni kot besedilni del razglednice (Židov, 1994: 164).

Razglednice danes hranijo predvsem arhivi, muzeji, knjižnice, raziskovalne in druge organizacije, zelo pomembno vlogo pa imajo zasebni zbiralci. Večji del razglednic je v zasebnih zbirkah, medtem ko so uradne ustanove začele kazati večje zanimanje zanje v zadnjem času. Tako se je velik del starih razglednic ohranil ravno po zaslugi zasebnih zbiralcev, ki so med seboj dokaj dobro povezani in imajo stike z zbiralci doma in v tujini. Kar se tiče finančnih sredstev za pridobivanje novih razglednic, so lahko mnogo bolj elastični kot državne ustanove. Le hvaležni smo lahko tistim zasebnim zbiralcem, ki gradivo, ki so ga sami zbrali in kupili doma in v tujini, dajo na voljo za kulturne in raziskovalne namene (Židov 1994: 164).

2.4 RABA RAZGLEDNIC V DOBI DIGITALNIH MEDIJEV

Danes večino sporočil o našem socialnem življenju, o potovanju in raznih dogovorih opravimo s pomočjo SMS, e-mailov in družbenih omrežij. V dobi, ko digitalnih medijev še niso poznali, pa je bila ravno razglednica ta, ki jih je nadomeščala. Bila je tudi najcenejša oblika komunikacije med oddaljenimi kraji, za kar danes uporabljamo internetno povezavo. Poslal si jo lahko od praktično vsepovsod in kamorkoli si želel, fotografijo in sporočilo, kar nam danes omogočajo MMS in družbena omrežja. Primerjamo lahko tudi priljubljenost obeh medijev. Priljubljenost in razširjenost razglednic v dobi, ko so bile najbolj priljubljene (začetek 20. stoletja), je primerljiva z današnjo priljubljenostjo in razširjenostjo uporabe interneta.

Razglednice so nekoč veljale za nov medij, danes pa je to vlogo prevzel svetovni splet in pametni telefoni s svojimi aplikacijami in družbenimi omrežji. Razglednice so sicer menjale svoje vloge skozi zgodovino, vseskozi pa so bile pomembne za turistično industrijo, saj so veliko pripomogle k ustvarjanju podobe marsikatero destinacije.

2.5 KAKO PRAVILNO NAPISATI RAZGLEDNICO

Razglednica je slika ali prazna pravokotna kartica, brez kuverte, ki vsebuje sporočilo. Njena moč je v tem, da omogoča sporočanje s sliko in besedilom. Besedilo je osnovna oblika sporazumevanja. Dejavniki sporazumevanja so: sporočevalec in naslovnik, ki izmenjata jezikovno sporočilo in pri tem upoštevata konkretne okoliščine. Sporočevalčev namen je vplivati na naslovnika (da bi pri njem nekaj dosegel). Besedilo (po ožjem pojmovanju) je jezikovno sporočilo, ki je razumljivo, če je smiselno.

Razglednica ima prostor za besedilo in prostor za naslov.

Besedilo na razglednici naj bo kratko in razločno, vljudno in prijazno. Upoštevamo, da lahko razglednico prebere vsak. Ne pozabimo na kraj in datum ter podpis sporočevalca na koncu besedila. V prostoru za naslov natančno in čitljivo navedemo naslednje podatke naslovnika: ime in priimek naslovnika, ulico, poštno številko in državo.

2.6 ŽIRI MOJ KRAJ

Žiri so naselje s 5.010 (2017) prebivalci. Lega Žirov je na stičišču treh slovenskih pokrajin: Gorenjske, Notranjske in Primorske, ter ob naravni razvodnici med Jadranskim in Črnim morjem. Naselje leži tudi v razširjenem zgornjem delu doline reke Poljanske Sore pod Rovtarskim hribovjem. Nastale so z zraščanjem Starih Žirov, Stare vasi, Nove vasi in Dobračeve. Žiri so danes že dokaj urbanizirano mestno naselje.

Proti koncu 19. stoletja se je začela razvijati čevljarska obrt. Z njo se je začelo ukvarjati vedno več moških. Zaradi tega se je kasneje razvila tovarna čevljev Alpina.

Med dekleti pa se je razvilo čipkarstvo, ki jim je prinašalo še dodaten zaslužek. Sprva so se klekljati naučile v Idriji, leta 1906 pa je bila čipkarska šola ustanovljena tudi v Žireh. Ta deluje še danes.

Žiri so znane predvsem po teh dveh dejavnostih, zato je danes v Starih Žireh muzej z zbirko čevljarstva in čipkarstva.

V najini raziskovalni nalogi sva se osredotočili na območje osnovne šole in cerkve sv. Martina. S pomočjo razglednic bova prikazali, kako se je ta predel Žirov razvijal od leta 1923 do danes. Na sploh pa lahko omeniva, da so Žiri kot naselje imele do danes tri večje razvojne faze. Najprej se je center nahajal v Starih Žireh, kot rečemo danes. To je območje ob muzeju, na križišču, kjer se glavna cesta razcepi proti Logatcu in Idriji. V naslednji fazi se središče naselja premakne nižje vzdolž ceste, kjer zgradijo novo cerkev in kasneje še današnjo šolo. V tretji

fazi pa se po drugi vojni center oblikuje ob glavni cesti in potoku Račeva, kjer zgradijo nov združni dom in občino.

3 RAZISKOVALNI DEL

V sledečem poglavju bova predstavili metode, s katerimi sva pridobili informacije in podatke, predstavljene v raziskovalni nalogi.

3.1 METODOLOGIJA

Osnovno teorijo sva pridobili na podlagi prebrane literature o razglednicah. Za potrebe raziskave sva izdelali anketo o temi raziskave – razglednicah. Izvedli pa sva tudi intervju z zbirateljem razglednic gospodom Vilijem Erženom.

3.1.1 Opis vzorca raziskave

Izdelali sva anketo o razglednicah. Anketa je bila anonimna. Anketo je reševalo 22 anketirancev.

3.1.2 Opis merskega instrumenta

Izdelali sva anketo na kateri je bilo 16 vprašanj. 4 vprašanja so bila odprtega tipa, 12 vprašanj pa je bilo zaprtega tipa.

3.1.3 Opis postopka zbiranja podatkov

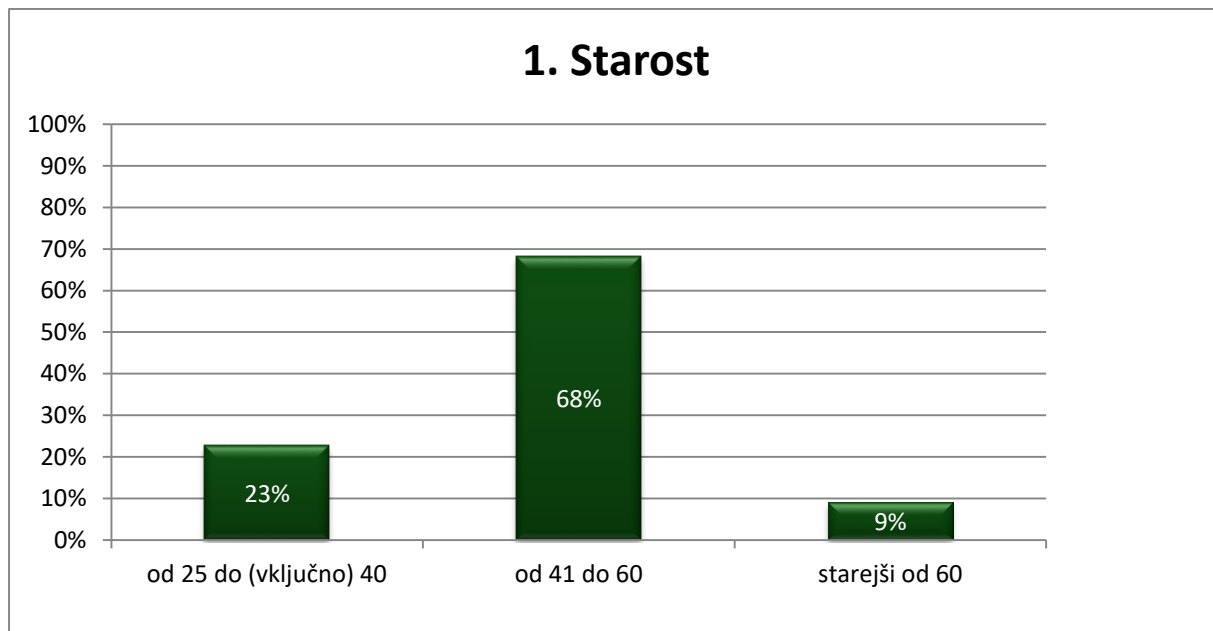
Teoretične podatke sva pridobili na spletnih straneh, nekaj pa tudi v knjižnici tako šolski kot tudi v Žireh.

3.1.4 Obdelava podatkov

Ko je posamezno anketo izpolnilo določeno število oseb, ki sva jih potrebovali za relevanten vzorec, sva si razdelili anketo in začeli s pregledovanjem podatkov. V Wordov dokument sva prepisali vprašanja in pod njimi pripisale odgovore od najpogostejših do najredkejših. Poleg odgovorov sva dopisali tudi število in odstotke, ki predstavljajo delež od celote. Ko sva zbrali vse odgovore, pa sva se lotili izdelovanja grafov. Uporabili sva stolpčne, stožčaste diagrame in tortne prikaze. V vse grafe sva vključili tudi odstotke.

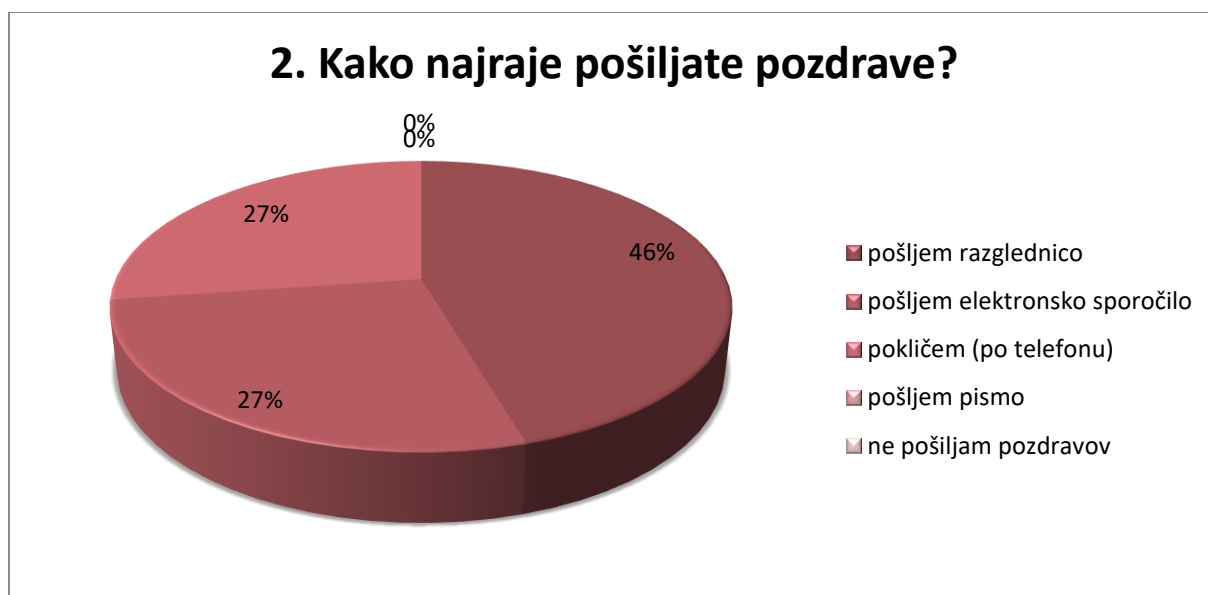
3.2 REZULTATI RAZISKAVE

V nadaljevanju je predstavljena analiza odgovorov, ki sva jih prejele z anketiranjem.

Graf 1: Starost anketirancev

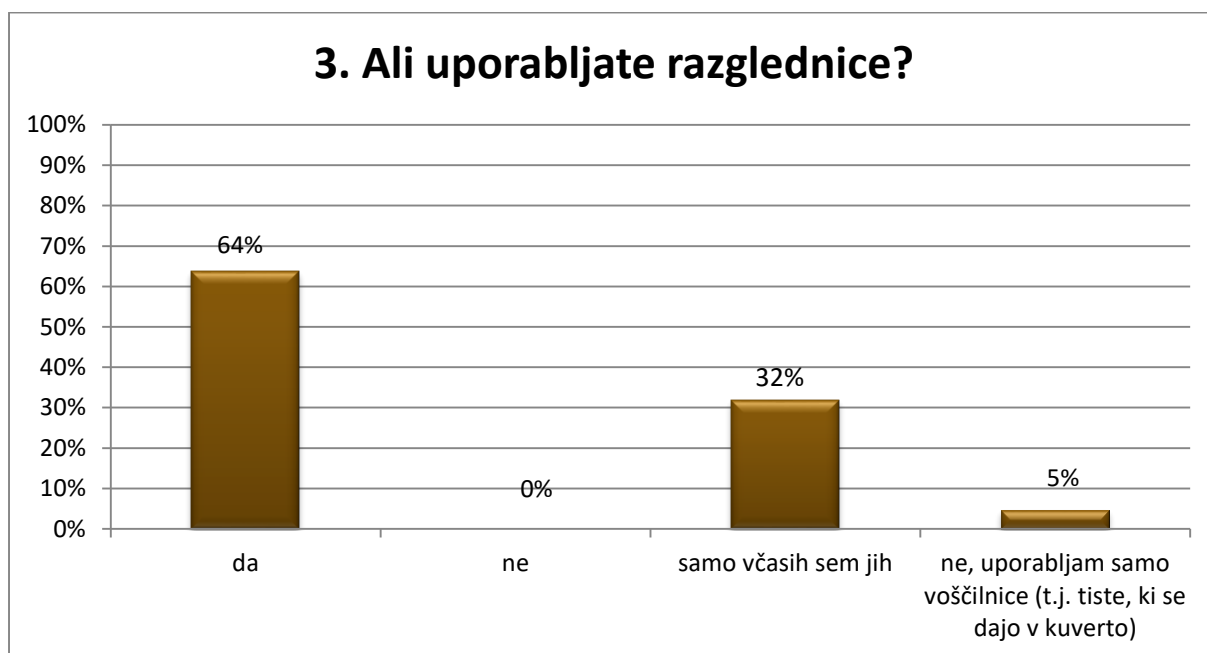
Iz prvega grafa je razvidno, da so anketiranci v večini (68 %) stari med 41 in 60 let, le dva oz. 9 % je starejših od 60 let, medtem ko je 23 % anketirancev starih od 25 do 40 let.

Graf 2: Pošiljanje pozdravov

Graf številka dve nam prikazuje podatke o tem, kako anketiranci najraje pošiljajo pozdrave. Večina (46 %) pošlje razglednico, 27 % anketirancev pošlje elektronsko sporočilo, prav toliko

anketirancev pokliče po telefonu. Nihče od anketirancev pozdravov ne pošilja, prav tako ne pošljejo pisma.

Graf 3: Pogostost uporabe razglednic

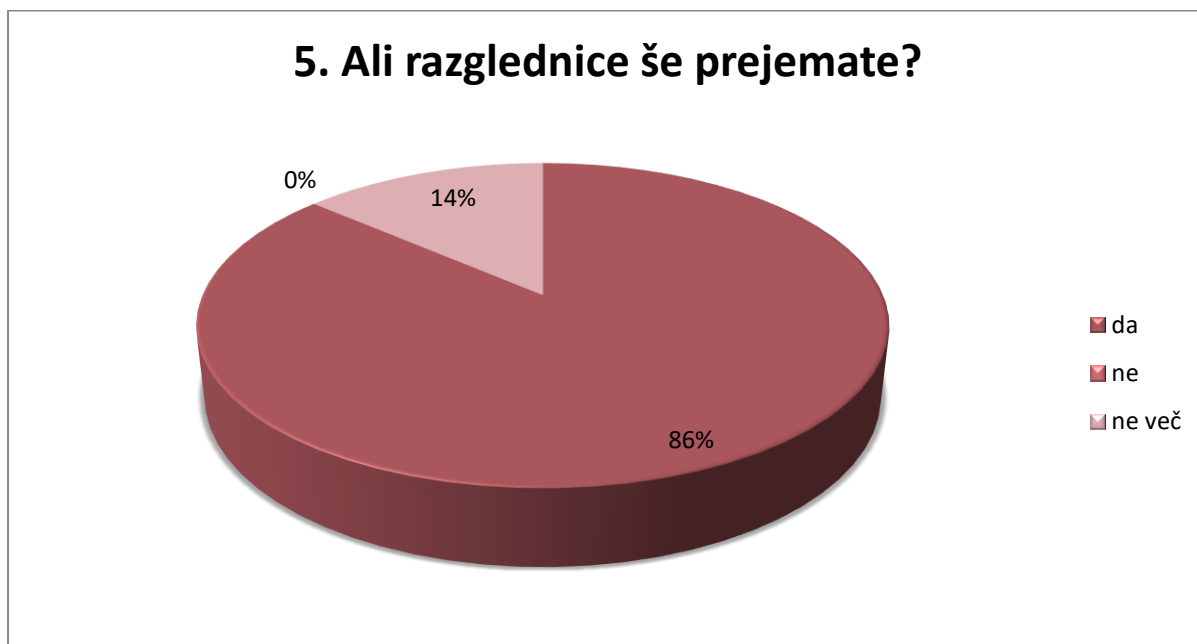
Pri tretjem vprašanju naju je zanimalo, če se danes sploh še uporabljajo razglednice. Na najino presenečenje jih je kar 14 (64 %) odgovorilo z da. Sedem vprašanih (32 %) je razglednice uporabljalo samo včasih. Le ena oseba je menila, da uporablja samo voščilnice in razglednic ne uporablja.

Graf 4: Shranjevanje razglednic doma

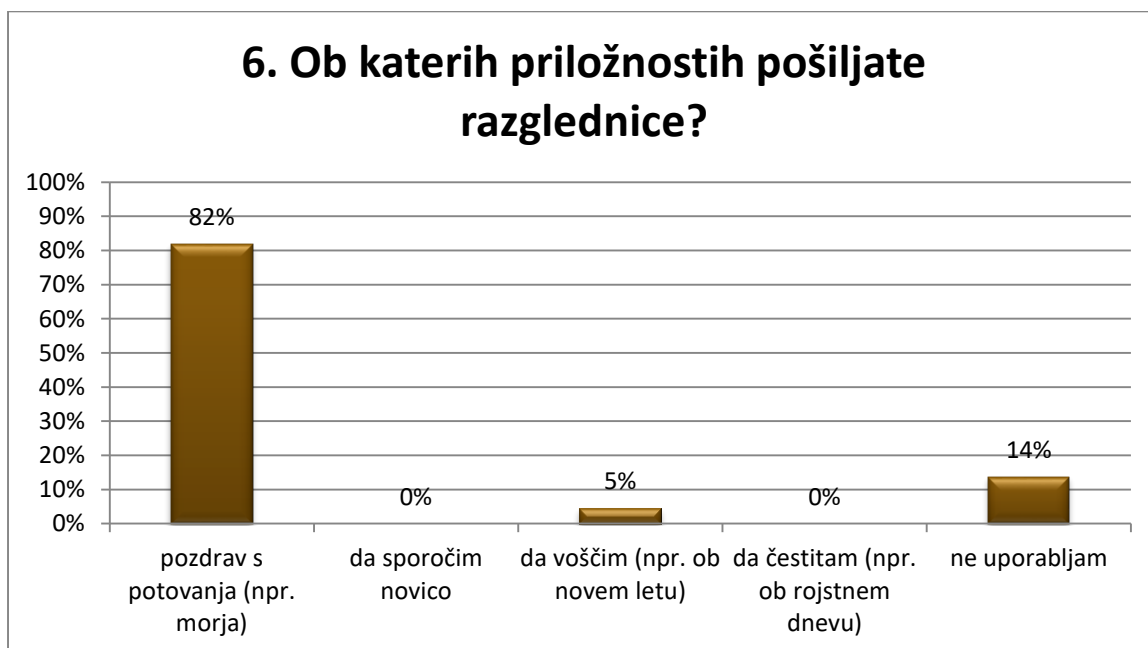
Iz Grafa 4 je razvidno, da ima večina (91 %) doma shranjene razglednice. Le 2 (9 %) doma nimata shranjenih razglednic. Za zbirateljske predmete, lahko razglednice, izdelane v zgodnjih

devetdesetih letih, pogosto najdemo v izjemno dobrem stanju. Številne te kartice so bile zbrane in shranjene v albumih, ko so bile nove, kar je pomagalo ohraniti živo tiskanje in papir skozi desetletja. Ugotovili sva, da bi pri najini anketi lahko dodali tudi vprašanje o shranjevanju razglednic, a sva na to žal pozabili.

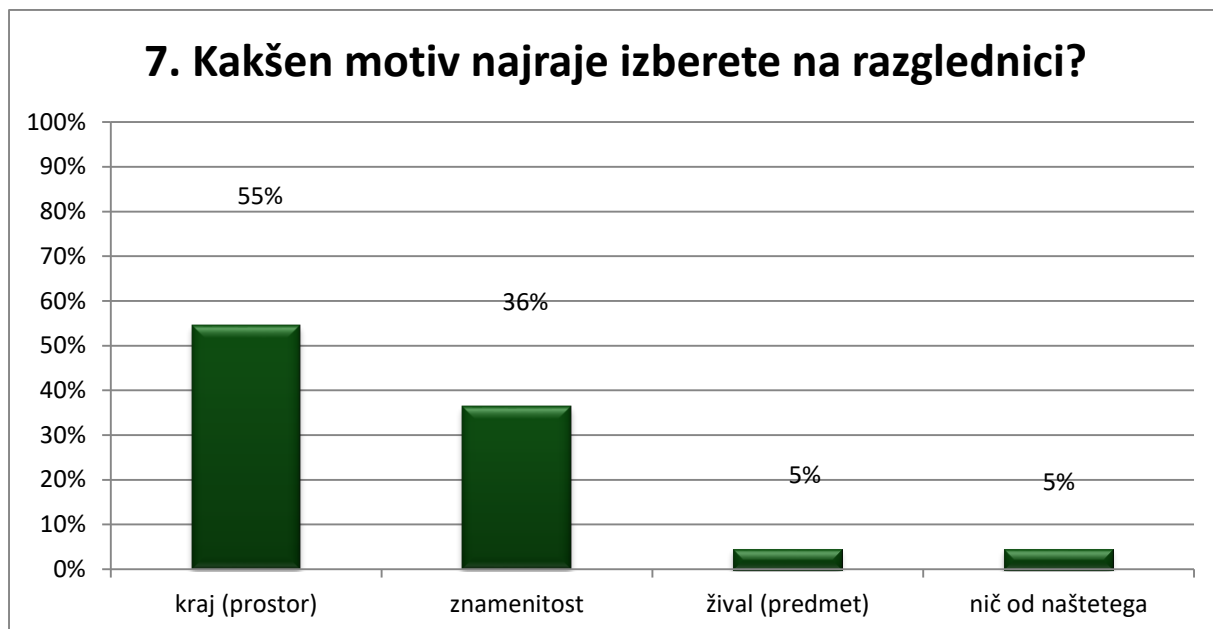
Graf 5: Prejemanje razglednic

Graf številka 5 prikazuje, da 86 % ljudi še prejema razglednice. Le 3 osebe (14 %) razglednic ne prejemajo več. Nihče ni odgovoril z možnostjo, da ne prejema razglednic. Pošiljanje razglednic je še vedno zelo priljubljeno in aktualno, čeprav bi na prvi pogled mislili drugače.

Graf 6: Priložnosti, ob katerih anketiranci pošiljajo razglednice

Zanimalo naju je tudi, ob katerih priložnostih anketirancev pošiljajo razglednice. Izkazalo se je, da največ anketirancev (82 %) pošilja pozdrave s potovanja. 14 % anketirancev razglednic ne uporablja oz. jih ne pošilja. 5 % anketirancev je odgovorilo, da razglednice pošljejo zato, da voščijo. Nihče ni izbral možnosti, da čestitajo ali, da sporočijo novico. Čeprav bi za voščilo bila bolj primerna voščilnica, ki je ne moremo enačiti z razglednico.

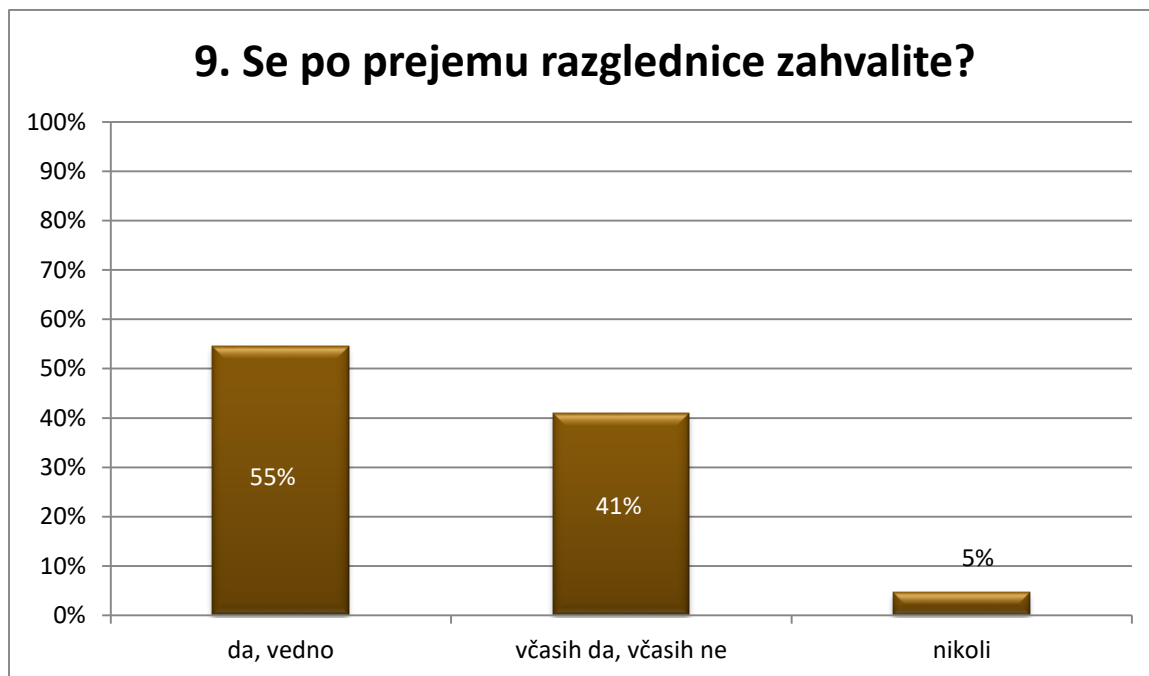
Graf 7: Motiv na razglednici

Iz Grafa 7 je razvidno, da več kot polovica anketirancev (55 %) izbere motiv kraja. Nekaj manj (36 %) jih pošile motiv znamenitosti. Ena oseba (5 %) pošile motiv živali(prostora), prav tako ena oseba (5%) ne pošlje nič od naštetega. Motiv je tisto, kar likovno delo predstavlja, kar umetnik oz. ustvarjalec upodobi - (enostaven, preprost ali sestavljen). Tudi ob tem vprašanju bi lahko izpostavili še več motivov.

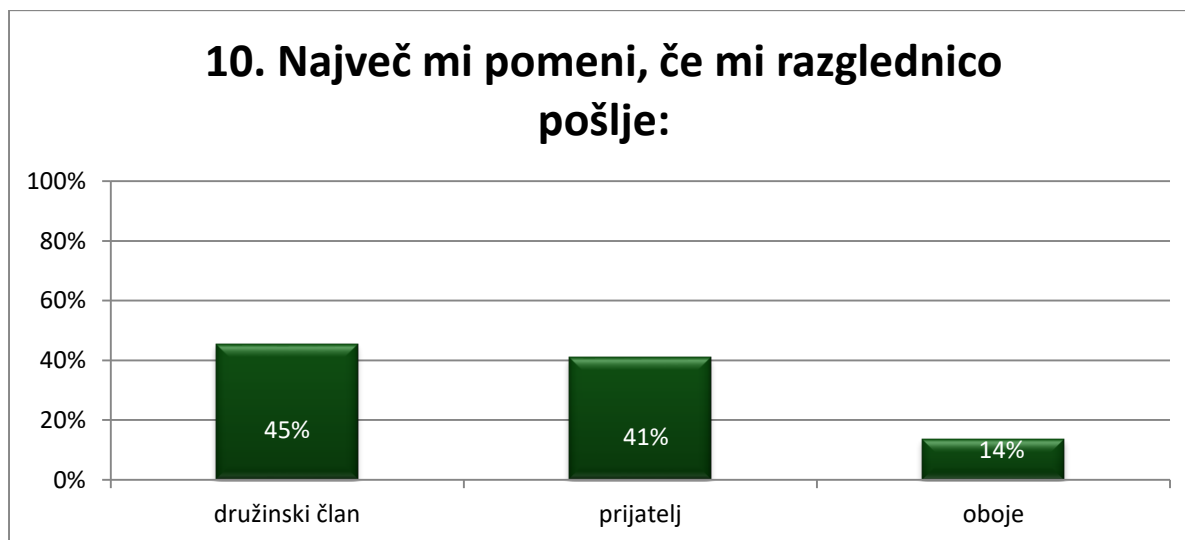
Graf 8: Veselje ob prejemu razglednice

Graf 8 pokaže, da je večina oseb, ki je reševala anketo (95 %) vesela, ko prejme razglednico. Ena oseba se je odločila, da ji je vseeno, ko prejme razglednico. Veselje je eno izmed osnovnih, prirojenih pozitivnih čustev, ki ga doživljamo, kadar se nam izpolni želja ali smo prijetno presenečeni. Med občutenjem veselja posamezniki tudi raje pomagajo, sodelujejo in se odločajo.

Graf 9: Zahvala po prejemu razglednice

Želeli sva raziskati, koliko ljudi se po prejemu razglednice zahvali. Ankete so pokazale, da se kot pričakovano največ ljudi (55 %), torej 12 po prejemu razglednice vedno zahvali. 9 (41%) anketirancev se včasih zahvali, včasih pa tudi ne. Zanimivo je bilo videti, da se ena oseba ne zahvali nikoli. V Franu (slovarju) je zapisano, da zahvala pomeni izrazitev hvaležnosti: dolgovati komu zahvalo; pričakovati zahvalo; javna zahvala; pisna, ustna zahvala / to bi mu rad podaril. Prav je, da se zahvalimo za razglednico, kakorkoli že.

Graf 10: Pošiljatelj, katerega razglednice sem najbolj vesel

Iz Grafa 10 je razvidno, da največ anketirancem (45 %) pomeni, če razglednico prejmejo od družinskega člana. Ena oseba manj (41 %) se je odločila, da jim najbolj pomeni, če razglednico prejmejo od prijatelja. 14 % ljudi se je odločilo za prijatelja in družinskega člana (oboje).

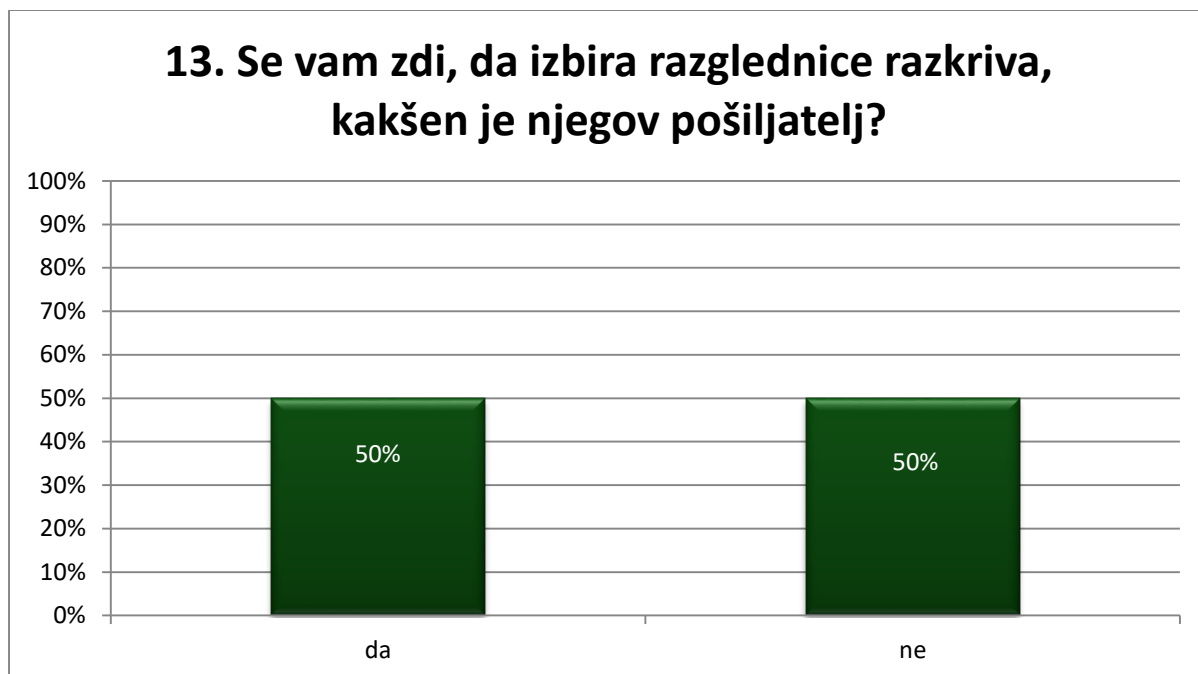
Graf 11: Zanimanje o motivih na razglednici

Graf 11 nam prikazuje, da se polovica anketirancev le včasih pozanima o motivih na razglednici. Nekaj manj anketirancev (32 %) se o motivu na razglednici ne pozanima. Le 18 % anketirancev se nikoli ne pozanima o motivih na razglednici. Mogoče je le-tem pomembno le, da razglednico prejmejo in se je razveselijo.

Graf 12: Poznavanje okvirne cene razglednic

45 % anketirancev, ki so okvirno ceno zapisali, so pisali cene od 0,5€ do 2€, nekateri so napisali, da dobijo tudi brezplačne. 55% anketirancev pa cene ni poznalo. Tisti, ki so jo poznali, so okvirno ceno kar dobro zadeli. Zavedati se moramo, da so nekatere razglednice tudi dražje, če so npr. izdelane ročno ali so kako drugače zaznamovane.

Graf 13: "Kakršen pošiljatelj, takšna razglednica"

Iz grafa je razvidno, da je polovica anketirancev menila, da izbira razglednice razkriva kakšen je njegov pošiljatelj, polovica pa ne. Tisti, ki so svoj odgovor utemeljili, menijo, da se na motivu razglednice pokaže značaj pošiljatelja. Le 2 sta menila, da se motiv izbire glede na zanimanje prejemnika.

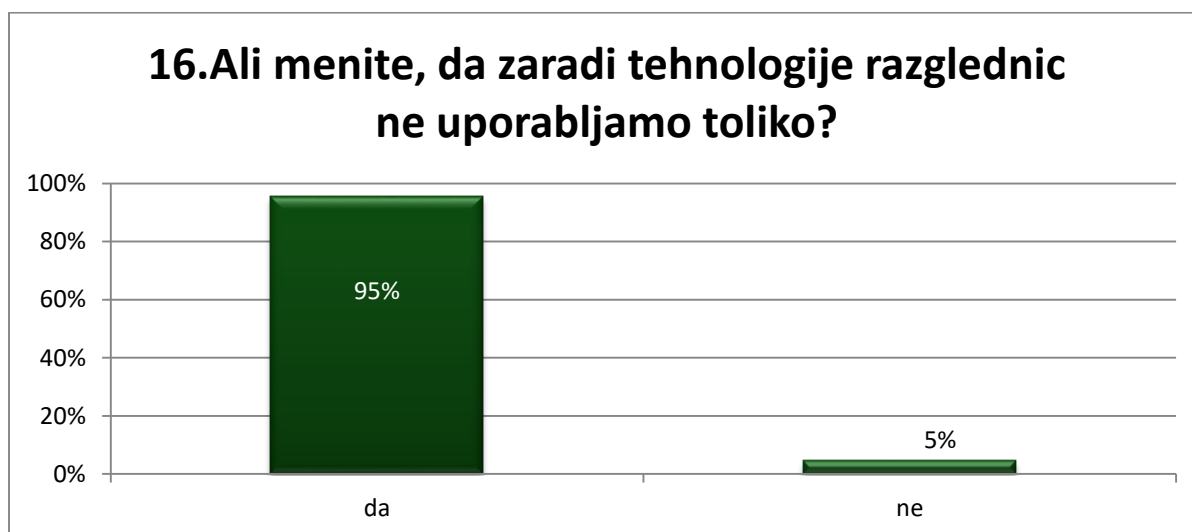
Graf 14: "Kakršen prejemnik, takšna razglednica"

Večina (77 %) se je z vprašanjem strinjala. Tisti, ki so svoj odgovor utemeljili, pa so pisali na način: napisali so, da bi verjetno npr. za otroka poslali razglednico s kakšnim smešnim motivom, za odraslega, pa npr. znamenitost. Mogoče je aktualno, da s potovanja pošljemo razglednico kraja, v katerem se nahajamo.

Graf 15: Osebna izdelava razglednic

Graf 15 nam pove, da je polovica anketirancev že izdelala razglednico, polovica pa ne. Izdelava razglednice najbrž ni tako preprosta in je v izdelavo potrebno vložiti nekaj truda, zato se je tudi vsakdo ne loti. Če pa je narejena in to namenjena posamezniku, je toliko bolj dragocena. Najpomembnejša stvar, ki si jo je treba zapomniti pri izdelavi razglednice, je, da ta proces ni prisiljen, ampak ustvarjalen. Včasih, iz srca, izdelana razglednica postane veliko bolj dragocena kot najdragocenejša darila.

Graf 16: Vpliv tehnologije na razglednice

Graf 16 prikazuje vpliv tehnologije na razglednice. Večina se je z vprašanjem strinjala (95 %). Tisti, ki so svoj odgovor utemeljili, pa so pisali npr. da je tehnologija cenejša in hitrejša in zato ne pošiljamo več toliko razglednic.

3.3. INTERVJU

Za pomoč pri iskanju verodostojnih informacij in slikovnih virov v obliki foto razglednic sva opravili intervju z žirovskim zbirateljem razglednic g. Vilijem Erženom. Pogovor je nastal v pisni obliki v času epidemije covid-19 in ga v celoti objavlja v spodnjem odstavku. V pogovoru sva zvedeli veliko zanimivih in pomembnih dejstev tako o zbiranju razglednic kot tudi o zgodovini Žirov. Vse objavljene razglednice v najini raziskovalni nalogi so v njegovi lasti, za poslane reprodukcije se mu iskreno zahvaljujemo.

- **Najprej povejte nekaj o sebi...**

Sem Vili Eržen, star 56 let in živim v Žireh. Med študijem arhitekture sem se med pohajanjem po ljubljanskem boljšem sejmu navdušil nad zbiranjem starih razglednic, ki jih zdaj zbiram že vsaj 30 let. Že kot otrok sem zbiral razne sličice, ki so bile priložene sladkarijam vseh vrst, kasneje se je to preneslo na značke, znamke, nalepke, stara vojaška odlikovanja, različne predmete kulturne dediščine, knjige o arhitekturi in umetnosti, Valvazorjeve grafike naših bližnjih krajev, evrskih in jugoslovanskih kovancev in še česa. Večino naštetega sem sčasoma opustil, saj so nekatere od omenjenih stvari zelo drage (npr. odlikovanja in grafike) in se jih drugače kot z nakupom ne da dobiti. Vsa leta pa ostajajo moja največja ljubezen stare razglednice Žirov in okoliških krajev, pred leti, ko je teh začelo »zmanjkovati« pa sem območje zbiranja razširil še na celotno Poljansko dolino do Škofje Loke (a brez Loke).

- **Zakaj zbirate ravno razglednice, kaj je za vas posebnega v njih?**

K zbiranju razglednic me je potegnila stara pomečkana in večkrat prelomljena stara fotografija Žirov iz prvih desetletij 20. stol., ki sem jo našel v predalu očetove nočne omarice. To je bil njegov spomin na čase še pred njegovim otroštvom. To so bile Žiri, od katerih je danes ostalo še komaj kaj. Odkritje te fotorazglednice (gre namreč za fotografijo - a čez kakšnih 10 let je bila potem izdana tudi tiskana razglednica s popolnoma istim motivom, narejena po stari fotopredlogi) je zame pomenilo vstop v popolnoma nov svet: v Žiri, o katerih se mi ni niti sanjalo, v svet povsem drugačnih hiš od današnjih, z drugačnimi potmi, vijugavo Soro, staro, malo cerkvico pod Žirkom. Vsaj toliko kot neznani svet na fotografijah na sprednji strani, je bil zanimiv tudi »svet« na drugi strani: znamke različnih cesarjev, kraljev, vseh vrst vladarjev in žigi vseh mogočih vrst in barv. Vsi so pripovedovali svoje zanimive zgodbe, ko sem se enkrat naučil »brati« njihove zanimive informacije. Zgodba zase pa so sporočila, ki so si jih ljudje pošiljali na razglednicah, neverjetne pisave in druga (tudi skrita) sporočila, ki jih nevajeno oko niti ne opazi. Vse to bogastvo informacij je bilo razlog in neusahljiv vir stalnega raziskovanja, ki me je povsem posrkalo vase in zato še danes z največjim užitkom zbiram ta mini pričevanja o naši preteklosti.

- **Kako dolgo jih zbirate in kakšna je vaša zbirka?**

Načrtno in sistematično zbiram razglednice dobrih 30 let. Vmes je bilo kakšno desetletje, ko je moralo zbirateljstvo odstopiti mesto bolj potrebnim stvarem in stroškom.

Trenutnega točnega števila razglednic v zbirki ne poznam, saj skoraj dnevno dobivam nove in nove stvari. Po grobi oceni je kakšnih 350-400 kosov Žirov (in povezanih z Žirmi) in še vsaj okrog 300 kosov Poljanske doline. To je zaenkrat največja taka zbirka pri nas.

Zbirko sestavljajo razglednice vse od leta 1899 do danes. Starejših zaenkrat ni poznanih, čeprav je malo verjetnosti, da bi na Žirovskem območju ali v Poljanski dolini obstajale pred 1898, saj ni šlo za večja mesta niti za turistična središča, romarske kraje ali druge množično obiskane lokacije, od kjer so potem ljudje pošiljali pozdrave domačim in znancem.

Zbiratelji v grobem ločujemo razglednice na dve obdobji: na pred in povojne. Prve obsegajo obdobje od začetka (okrog 1898/99) do 1945, druge pa od 1946 do danes. Številni zbiralci zbirajo samo prve, ker so redkejšje, zanimivejše, spet drugi pa zbirajo vse. Sam sem sprva zbiral samo starejše, a sem sčasoma opazil, da v smeti in peči roma na kupe povojnih razglednic, zato sem začel zbirati še te, saj tudi ti časi z vse hitrejšimi koraki postajajo »zgodovina«.

- **Kje dobite razglednice? Je težko priti do njih? Koliko je pri nas zbirateljev?**

Prvih par razglednic sem dobil po domačih predalih, nekaj od prijateljev in znancev, nekaj malega od sorodnikov. Kasneje sem zbirko širil z menjavami z drugimi zbiralci, zadnja leta pa le še dokupujem manjkajoče kose, saj za menjave potrebuješ veliko zanimivih razglednic, ki pa jih moraš prav tako kupiti.

Do posebnih, dobrih, redkih razglednic je vse težje priti. Do nekaterih tudi skoraj nemogoče, saj obstaja morda samo po kakšen poznan primerek, ki pa je v kateri od zasebnih zbirk. In zbiratelji še kako dobro vedo, kateri kosi so redki in posledično veliko vredni. Zato se od njih zlepa ne ločijo. Včasih kakšna res redka in zanimiva zadeva povsem slučajno »pride mimo« in če imaš srečo ali koga, ki te opozori nanjo, jo lahko morda tudi dobiš. Skoraj vsi redni in dolgoletni zbiratelji se poznamo med seboj in včasih me kdo tudi opozori na kakšno stvar z »mojega področja«, seveda pa prav tako jaz kolege obveščam, če vidim kaj, kar je zanimivo zanje. Med starimi zbiratelji je tovrstne solidarnosti in pomoči kar precej, med mlajšimi pa je tega zelo malo.

Števila zbirateljev seveda ne poznam. Imam občutek, da jih je vsako leto več. Kot zanimivost pa lahko povem, da je bil prvi slovenski klub zbirateljev razglednic ustanovljen že takoj na prelomu stoletja, komaj po parih letih, ko so razglednice začele svoj pohod po svetu. Danes se zbiratelji v Sloveniji srečujemo občasno na posebnih srečanjih, kjer se potem tudi menjajo ali prodajajo kartice, iščejo informacije, sklepajo nova znanstva. Običajno je to organizirano skupaj z zbiratelji kovancev. Filatelisti (zbiratelji znamk) pa imajo povsem svoja srečanja in društva in so tudi veliko bolj organizirani. Zadnja leta se je precej uveljavil tudi zbirateljski sejem Collecta v Ljubljani, ki je bil namenjen vsakovrstnim zbiralcem in so se ga udeleževali tudi prodajalci in zbiratelji iz vse Evrope. S kovidom je vse to zdaj zamrlo, podobno kot tudi boljši sejmi.

Danes večino razglednic dobim na posebnih zbirateljskih spletnih forumih, dražbah, v specializiranih spletnih trgovinah ali preko osebnih poznanstev s prodajalci in zbiratelji. Včasih se kaj dobi tudi po kakšnih evropskih specializiranih antikvariatih, čeprav je tam praviloma malo slovenskih stvari.

- **Kako se določi starost razglednice, leto nastanka in kdaj je bila poslana?**

Starost razglednice je mogoče določiti na več načinov: najlažji je, da je leto tiska oz. izdaje natisnjeno na razglednici. Včasih je to na sprednji, drugič na zadnji strani.

Kadar ni nikjer natisnjene letnice, se približno starost lahko določi s pomočjo datuma pošiljanja, ki je lahko napisan s strani pisca razglednice ali pa ga razberemo iz poštnega žiga.

Kadar pa nimamo ničesar od tega, pa lahko poskušamo leto »rekonstruirati« iz samega motiva razglednice, kjer lahko »odčitamo« številne podatke: iz različnih virov lahko dobimo podatke o času postavitve posameznih stavb, ki so na sliki in iz tega sklepamo na čas nastanka, za datacijo lahko uporabimo tipe vozil na cesti, noše in oblačila ljudi na slikah, posnetke različnih naravnih in drugih pojavov, za katere se npr. ve, kdaj so se zgodili (npr. katastrofalne poplave v Žireh leta 1926, požar v Gorenji vasi 1902). Eden najzanimivejših primerov datacije – ugotovitve okvirnega leta pošiljanja – je bil primer kartice Visokega v Poljanski dolini. Na sliki je bil pred vhodom v Tavčarjev dvorec parkiran avtomobil, ob njim pa je stal oficir. Datum žiga je bil slabo viden, pisnih podatkov o letu pošiljanja pa ni bilo, zato smo najprej ugotovili, da gre za oficirja Kraljevine Jugoslavije, kar pomeni, da je kartica novejša kot iz 1920. Kolega, ki je velik poznavalec starih tipov vozil, je s precej težav ob pomoči svojih kolegov iz tujine ugotovil, za katero znamko in tip vozila gre in posledično, katerega leta so ga začeli proizvajati. Ko smo skupaj zložili vse te podatke, smo lahko določili starost razglednice na pribl. 3 leta natančno, kar je bilo dovolj za namen, ki je bil razlog vsega tega dela.

Kdaj je bila kartica poslana, razberemo iz datuma na žigu, kadar pa je ta slabo viden oz. slabo odtisnjen (kar je precej pogosto), pa npr. iz datuma, ki ga je morda napisal pošiljatelj.

V času Avstroogrske (do leta 1918) je vsaka poštna pošiljka dobila 2 žiga: odhodne pošte (kjer je bila odposlana) in dohodne pošte. Zanimivo je spremljati, koliko časa je pošta potrebovala za pot med posameznimi kraji. Lahko povem, da je pošta do Dunaja praviloma potovala največ 2 dneva. Danes rabi več!

• **Ali zbirate razglednice iz cele Slovenije? Ali imate kako posebno področje ali tematiko?**

Moje prvo področje zbiranja so bile božične in velikonočne ter godovne voščilnice ter razglednice na temo sv. Miklavža, ki so si jih ljudje pri nas pošiljali do pred druge svet. vojne. Nadaljeval sem z zbiranjem Žirov in okoliških krajev, žirovskih slikarjev (posebej Franja Kopača) in razglednic Brezij – znamenitega romarskega kraja na Gorenjskem. Po poroki pa sem pričel še z zbiranjem razglednic kraja Šmarje–Sap, ki leži med Škofljico in Grosupljem, od kjer je doma moja žena.

Ker je z leti bilo razglednic vse manj, zbiralcev pa vse več, sem se počasi omejil samo na zbiranje Žirov in krajev v okolici, ki so v preteklosti bili navezani na Žiri in vseh s temi kraji povezanih zadev (športnikov, podjetij, turističnih znamenitosti in zanimivosti, kulturnikov, ansamblov...). Ker se ni nihče resneje lotil Poljanske doline, sem potem začel še z njo. Poleg omenjenih tako zdaj zbiram le še Šmarje–Sap. Ostale zbirke sem opustil, nekatere zamenjal za kartice »mojih krajev« ali pa jih prodal.

Poznam le dva velika in pomembna slovenska zbiralca, ki zbirata razglednice cele Slovenije, saj je to nekaj tako neverjetno obsežnega, da si je skoraj nemogoče predstavljati. Gre namreč za zbirke z več deset tisoč razglednicami. Gospod iz Ljubljane, upokojeni novinar in urednik velikega časopisa, od katerega sem dobil precej vrhunskih žirovskih razglednic, mi je nekoč omenil, da bi rad zbral od vsakega slovenskega kraja po nekaj vrhunskih starih kartic. Šlo naj bi za okrog 2800 krajev. Kako neverjetno bogato zbirko je imel, sem videl že samo iz kartic Žirov in majhnih krajev v Poljanski dolini, ki so bile ena lepša od druge, vse zelo stare (večina izdane do leta 1910) in vrhunsko ohranjene.

- **Kaj zanimivega ali pomembnega o določenem kraju, dogodku ali osebi lahko razberemo iz razglednic? Ali so razglednice pomemben zgodovinski vir?**

Razglednice sodijo med pomožne zgodovinske vire in so neverjetna zakladnica informacij. Nekaj sem jih že omenil. Iz njih se z lahkoto rekonstruira razvoj mest in vasi, njihovih posameznih naselij, uličnih nizov... Na primeru Žirov lahko spremljamo, kako se je spreminjal tok reke Sore in pritokov, kako se je središče vasi iz Starih Žirov selilo v del ob novozgrajeni cerkvi (po letu 1910) in po 2. svet. vojni potem še enkrat na del naselja, kjer je še danes – pred takrat nov Zadrugi dom in tovarno Alpina. Na primeru samo posnetka dela Žirov od mostu čez Soro do današnje Ambasade, lahko ugotovimo žalostno dejstvo, da je bila porušena praktično kompletna stavbna dediščina – skoraj 20 objektov, med njimi nekaj za Žiri najpomembnejših (stara žirovska cerkev pod Žirkom, prosvetni dom, občina, stari farovž nasproti nove cerkve in novo župnišče tik ob njej, Maticova hiša, mogočna Vrabčeva hiša ob mostu čez Račevo, strojarna, Pr strojarji, Česnova hiša...).

Zanimivo je opazovati posebne in nenavadne dogodke, ki so jih ovekovečili na razglednicah: komemoracijo ob smrti kralja Aleksandra pred novo cerkvijo v Žireh, različne sprevede društev (zlasti so zanimivi predvojni orli, sokoli, Marijina družba, prosvetno društvo), cerkvene procesije in slovesnosti, pa vlivanje novih žirovskih zvonov, takratne gostilne (pri Bahaču, pri Županu), obrtnike (čevljarstvo delavnico čevljarkega mojstra Frica), pa kovače s Sela, »močeradarjev« - delavce, ki so urejali hudournik Račevo po popravah leta 1926 ali pa poplave že leta 1913. Praviloma so se radi pobahali z novimi objekti, ki so jih postavili: nova cerkev, nova hidrocentrala na Fužinah, nov spomenik padlim vojakom v 1. svet. vojni, nov sokolski dom, nova Lustikova trgovina...

Zanimive so kartice žirovskih sokolov, kjer pozirajo v telovadnih pozah ali s kompletno zbirko telovadnih orodij, v njihovih zanimivih telovadnih krojih in nošah.

Prav tako je zanimivo opazovati razvoj prvih turističnih objektov v Žireh in okolici. Na Selu pri Poljanški (danes Pristan) so pred 2. svet. vojno množično letovali turisti iz Srbije, zlasti Beograda in je zanimivo brati njihove komentarje, kako so se dobro imeli v Žireh. Že takrat je bila na Sori čolnarna, na mestu današnjih teniških igrišč pa bazen.

Ena najbolj zanimivih od vseh zgodb z razglednic pa je ona o Poljanškovem avtobusu, ki je bil skupaj s šoferjem vpoklican v 1. svetovno vojno in odpeljan na fronto v Galicijo. Tam so ga prebarvali in predelali v reševalno vozilo. In na eni od poslanih fotorazglednic potem šofer, ki je bil tudi fotograf s svojim fotoaparatom, opiše na kratko celo štorijo tega vozila. Seveda pa je na sliki ponosno ob vozilu slikal kar samega sebe.

Iz vsega naštetega vidimo, koliko in kako pestre informacije lahko vse razberemo iz tako majhnih in nepomembnih »kartončkov s slikami« (kot so prvotno imenovali razglednice).

- **Kaj posebnega o Žireh ste izvedeli iz razglednic v vaši zbirki?**

Tega pa je toliko, da bi samo o tem lahko napisal debelo knjigo. Predvsem je danes iz starih razglednic mogoče ugotoviti, koliko lepe in neponovljive stavbne dediščine smo izgubili zaradi lasne malomarnosti, neznanja in nespoštovanja generacij naših prednikov. Izgubili smo tako rekoč celotne stare Žiri, izgubili smo »duh kraja«, dušo, ki so jo imele in je današnje nimajo več. Lahko rečem, da smo izgubili tudi občutek za lepoto, vrednote in vrednosti, ki so vredne, da jih ohranimo zanamcem. Lepe stare objekte so zamenjale tipske in dolgočasne enobarvne »škatile«.

Nekoč se je velik del življenja kraja odvijal na cesti in na javnih vaških površinah: trgi so bili polni življenja, cest si še niso prisvojili avtomobili.

Na razglednicah sem spoznal Žiri, za katerimi mi je žal! Še bolj pa mi je žal, da jih nikoli ne bo poznala večina današnjih otrok, saj so njihovi starši in stari starši v želji po novih, modernejših domovih, podrli večino starih hiš, očistili vse podstrehe in kleti in žal zmetali v smeti tudi na kupe starih fotografij in razglednic.

Kljub vsemu pa sem se naučil ob moji zbirki tudi tega, da razvoj prinaša s seboj tudi številne dobre stvari in ljudem pomaga pri njihovem delu in kvalitetnejšem življenju. Na razglednicah lahko spremljamo postavitve nove šole, številnih novih tovarn in obrtnih delavnic, gradnjo novih cest in stanovanjskih sosesk, postavitve novega zdravstvenega doma in modernih novih športnih objektov.

Prav tako pa sem ob vseh teh razglednicah spoznal, da so posamezni modri in razgledani ljudje v svojem času daleč presegali razumevanje in način razmišljanja večine in poskrbeli za določene umetnine, ki jih danes nismo več v stanju spraviti skupaj. Za novo žirovsko cerkev je npr. delal načrte eden najpomembnejših dunajskih arhitektov s preloma 19. in 20. stoletja, ki je bil tudi soavtor načrta za znamenito dunajsko mestno hišo, arhitekt Anton Wagner. Arh. Wagner je med drugim projektiral tudi širitev ljubljanskih Križank, ki so bile v lasti križniškega reda. Ta arhitekt pa je sodeloval z največjim mojstrom secesijske mozaične umetnosti Leopoldom Forstnerjem, ki je izdeloval mozaike in vitraže (barvna okna) za vse najpomembnejše evropske secesijske slikarje in arhitekte (npr. Klimta, Wagnerja...). Vse najlepše dunajske in bruseljske mojstrovine s preloma 19. v 20. stol. je torej okrasil isti umetnik, kot je izdelal oltarni mozaik sv. Martina za žirovsko farno cerkev. Nova žirovska cerkev je bila delana kot »vzorčni« model gradnje novih, za takratne razmere »modernejših« cerkva.

Eno najbolj zanimivih spoznanj ob ogledovanju starih razglednic pa je bilo, da je bila ena glavnih vodil razvoja in bogastva zasnov in oblikovanja zavist. Vsak si je želel lepše, večje. Bolj okrašene hiše kot sosed. Vsak trgovec si je želel lepšo in mamljivejšo izložbo. Če pa že niso imeli denarja za velike hiše, je bil dober vir za »baharijo« tudi vrt pred hišo (posebej znan je bil farovski v Starih Žireh), lepa obleka, novejši model avtomobila, večje število vajencev v delavnici ali pa večje število in pestrejši nabor športnih rekvizitov, ko je šlo za rivalstvo med orli in sokoli.

Vsaka razglednica zase je tako pravi mali leksikon znanja, le naučiti se jih je treba »prav brati«, biti pozoren opazovalec in potrpežljiv iskalec drobnih posebnosti.

Slika 2: Razglednica iz leta 1923 – pogled iz Tabra

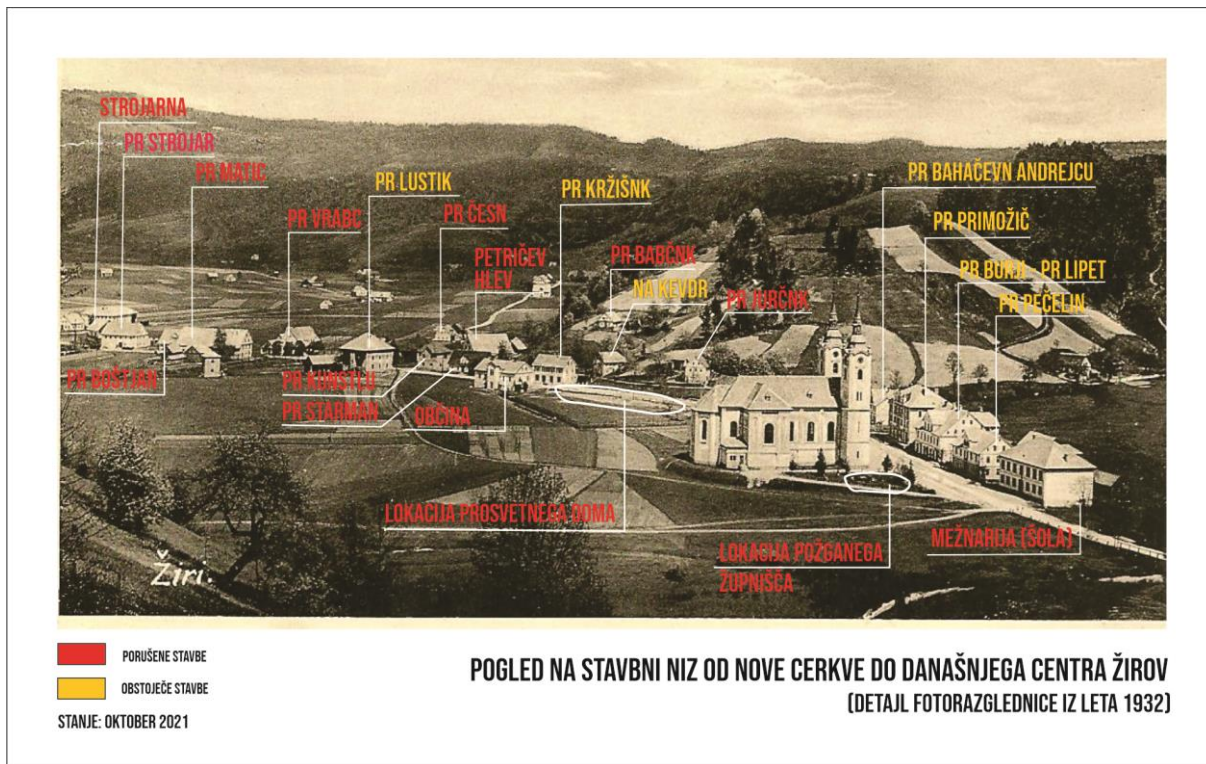
Na motivu razglednice lahko vidimo poleg novo zgrajene cerkve staro cerkev v današnjem delu starih Žirov, ki je danes le še v ruševinah. Cerkev je škofija kljub nasprotovanju domačinov in tudi Plečnika, prodala zasebniku, ki je v njej uredil žago za les. So pa prebivalci Starih Žirov nasprotovali gradnji nove cerkve, saj so se zavedali upada zaslužka trgovcev in gostilničarjev, ki so delovali poleg stare cerkve.

Slika 3: Razglednica iz leta 1932 – pogled z Žirka

Na tej razglednici vidimo, da je okrog nove cerkve sv. Martina še polno njiv in travnikov, območje pred cerkvijo in na levi strani je danes povsem pozidano – tu stoji prenovljena šola s sodobno športno dvorano. Stavbe se nahajajo le vzdolž ceste proti Škofji Loki. Tudi hrib za

cerkvijo je precej gol v primerjavi z današnjim stanjem, saj ne kosijo več tako visoko. Poleg cerkve vidimo ob cesti večje stavbe, kjer so se odvijale trgovske in gostilniške dejavnosti – v desni zgradbi je bilo župnišče in šola.

Slika 4: Razglednica iz leta 1932 – pogled z Žirka

Zgornja slika prikazuje lokalna imena posameznih hiš. V rdeči barvi so zapisane stavbe, katere danes ne stojijo več.

Slika 5: Razglednica iz leta 1967 – pogled z Žirka

Iz motiva vidimo, da je na levi strani že precej več stavb in tudi šola, katera je danes del večjega poslopja nove šole.

Slika 6: Razglednica iz leta 1975 – pogled z Žirka

Ta razglednica je natisnjena v barvah. V primerjavi s prejšnjo je motiv zajet malo širše, kar se poseljenosti tiče pa se ni veliko spremenilo. Na levi strani se vidi nov zadružni dom in manjši del tovarne Alpina.

Slika 7: Fotografija iz leta 2022 – pogled z Žirka

Na tej fotografiji, posneti posebej za to nalogo, vidimo, kako gosteje je pozidan center naselja. Pred cerkvijo vidimo prostorno parkirišče, levo je nova šola s športno dvorano in stadionom. Tudi območje ob potoku Račeva je zelo zgoščeno. Za združnim domom se nahajata zdravstveni dom in novo sezidan dom za ostarele. V ozadju vidimo, da imamo v Žireh tudi stanovanjske bloke.

4 RAZPRAVA

Razglednica je element, s katerim poskušamo ljudem posredovati naše občutke, naše razpoloženje, praznično stanje. Velika in majhna, v obliki srca in smešnih živali, stroga in elegantna, komična in razburljiva ... Razglednice včasih postanejo veliko pomembnejše od darila, s katerim so pripeti. Med raziskovanjem sva ugotovili pravi pomen razglednic. Kar velja je kdo ti jo pošlje, ne kakšna je. A vseeno sva potrdili večino hipotez:

1. Zaradi tehnologije je uporaba razglednic manjša **DRŽI**

Prvo hipotezo sva potrdili, saj se je večina anketirancev strinjala s to trditvijo. Ugotavlja, da je pošiljanje razglednic upadlo v primerjavi s preteklostjo.

2. Razglednice bolj uporabljajo starejši **DRŽI**

Drugo hipotezo sva potrdili, saj je bila večina ljudi, ki razglednice pošilja, starejših.

3. Na razglednicah so pomembni motivi **DRŽI**

Tudi tretjo hipotezo sva potrdili sva potrdili, saj so se anketiranci strinjali, da je motiv na razglednici pomemben.

4. Prejemniki se ne pozanimajo o motivu na razglednici **NE DRŽI**

Na najino presenečenje sva zadnjo hipotezo ovrgli, saj se je večina anketirancev pozanimala o motivu, vsaj včasih.

Ugotovili sva, da pošiljateljem razglednic ni vseeno, kakšen motiv bo na razglednici. Skrbno izbirajo motive za naslovnika, da tudi s takšnim načinom naklonijo pozornost njemu. Največkrat pošiljajo razglednice s počitnic in potovanj.

Po izčrpnem pogovoru z žirovskim zbirateljem razglednic sva izvedeli, da je razglednica dragocena zgodovinska vrednost in kaže na mali leksikon znanja, le pravilno je potrebno prebirati, tudi motive. Pomagajo nam videti zgodovino.

Zbiratelj je povedal, da se je ob zbirki razglednic naučil tudi tega, da razvoj prinaša s seboj tudi številne dobre stvari in ljudem pomaga pri njihovem delu in kvalitetnejšem življenju.

Spoznali sva, da nekateri tudi izdelujejo svoje razglednice. To so prav posebne razglednice, ki so unikatne in izdelane prav za naslovnika.

5 ZAKLJUČEK

Iz najine raziskovalne naloge sva se naučili veliko novega, še posebej o razglednicah. Presenetilo naju je, da razglednice še vedno uporablja toliko ljudi. Če sva iskreni, sva pričakovali, da bo večina ljudi menila, da so razglednice že izven mode.

Ugotovili sva tudi npr. da so razglednice veliko bolj zanimive kot izgledajo. Še najbolj pa so nama bili vseč zanimivi odgovori gospoda Vilija. Ob raziskovalni nalogi sva se poleg dela tudi zabavali. Najina tema nama je sčasoma prirasla k srcu in tudi razglednice bova poslali s počitnic sorodnikom. Upava, da ste ob branju te raziskovalne naloge tudi sami pomislili na to. Kot vidite, pa so razglednice tudi zelo uporabne kot zgodovinski vir, saj smo preko motivov, ki so na razglednicah videli, kako se je naše mesto razvijalo.

Ugotovili sva tudi, da novega šolskega prizidka s športno dvorano še ni na nobeni razglednici. Vsekakor bi bilo dobro za naš kraj, da se oblikuje in izda nove razglednice z zanimivimi žirovskimi motivi, ki bi bile dostopne domačinom in tudi turistom.

V zaključku raziskovanja o razglednicah ugotavlja, da bi se pozanimali tudi o hrambi razglednic posameznikov in tudi sami izdelali razglednico.

6 LITERATURA IN VIRI

Razglednica. (citirano 3.1.2022) Dostopno na naslovu <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=razglednica#>.

Lukan, W. *Pozdrav iz Ljubljane*: Mesto na starih razglednicah. 1986.

Premrzi, P. Razglednice na Slovenskem. V *Pošta na slovenskih tleh*. Ljubljana. Pošta Slovenije. 1997.

Škrabec, M. *Slovenstvo na razglednicah*. Ljubljana. Modrijan. 2009.

Židov, N. Zmago Tančič – lastnik ene največjih zbirk starih razglednic Ljubljane. *Etnolog*. Ljubljana, 1994, str. 163-168.

Žnidaršič, A.O razglednicah. V *Zbornik ob 60-letnici ustanovitve filatelističnega društva Novo mesto*. Novo mesto, 2009, str.156–169.

7 PRILOGE

7.1 VPRAŠALNIK

Pozdravljeni, sva Nina Bogataj in Hana Jereb, učenki iz 9. razreda. V letošnjem šolskem letu raziskujeva RAZGLEDNICE. Pomagalo nama bi, če bi odgovorili na nekaj vprašanj. Anketa je anonimna. Pred izbranim odgovorom obkrožite črko. Za sodelovanje se vam najlepše zahvaljujema.

1. Označi svojo starost.

- a) od 25 do (vključno) 40 let b) od 40 do 60 let c) starejši od 60 let

2. Kako najraje pošiljate pozdrave?

- a) pošljem elektronsko sporočilo b) pošljem razglednico
c) pošljem pismo č) pokličem (po telefonu)
č) ne pošiljam pozdravov

3. Ali uporabljate razglednice?

- a) da b) ne c) samo včasih sem jih
d) ne, uporabljam samo voščilnice (tj. tiste, ki se dajo v kuverto)

4. Ali imate doma shranjene kakšne razglednice?

- a) da b) ne c) ne shranjujem jih

5. Ali razglednice še prejemate?

- a) da b) ne c) ne več

6. Če jih uporabljate, ob katerih priložnostih jih pošiljate? Lahko obkrožite več možnosti.

- a) pozdrav s potovanja (npr. iz morja) b) da sporočim novico c) da voščim
(npr. ob novem letu) d) da čestitam (npr. ob rojstnem dnevu) č) ne uporabljam

7. Kakšen motiv (fotografijo) najraje izberete na razglednici?

- a) kraj(prostor) b) znamenitost c) žival (predmet) c) nič od naštetega

8. Ali ste veseli, ko prejmete razglednico?

- a) da b) ne c) vseeno mi je

9. Se po prejemu razglednice zahvalite?

- a) da, vedno b) včasih da, včasih ne c) nikoli

9. Največ bi mi pomenilo/mi pomeni, če mi razglednico pošlje:

- a) družinski član b) prijatelj

10. Ali se kdaj dodatno pozanimate o motivih na razglednici (npr. greste gledat na zemljevid, se pozanimate o znani osebi ...)?

- a) da b) ne c) včasih

11. Ali veste, kakšna je cena razglednice? Če da, navedite.

- a) da, cena: _____ b) ne

12. Se vam zdi, da izbira razglednice razkriva, kakšen je njegov pošiljatelj? Utemeljite.

- a) da b) ne

Utemeljitev:

13. Ali je izbor razglednice pogojen s tem, kdo bo razglednico prejel?

- a) da b) ne

Utemeljitev:

14. Ste sami že kdaj izdelali razglednico?

- a) da b) ne

15. Ali menite, da zaradi tehnologije razglednic ne uporabljamo toliko?

- a) da b) ne

Utemelji:
